

Jaarrekening: terug naar af

Van middel tot verantwoording over het functioneren van de onderneming is de jaarrekening in een aantal aspecten tot instrument van deelbelangen geworden. Om boekhoudschandalen te vermijden is bezinning op deze instrumentalisering noodzakelijk, vindt Dirk Swagerman.

DIRK SWAGERMAN*

Een van de oorzaken van de huidige boekhoudaffaires is dat het oorspronkelijke doel van de jaarrekening - het verstrekken van financiële verantwoordingsinformatie - langerzamerhand verwatert. Dat kan zover gaan dat de oorspronkelijke functie van de jaarrekening: inzicht geven in resultaat en vermogen, wordt aangetast of op de achtergrond raakt en de jaarrekening op onevenwichtige wijze wordt gemaakt tot instrument van bepaalde deelbelangen. Door deze instrumentalisering kunnen allerlei andere informatie-elementen in het

ijzersterke regime van de periodieke informatieverstrekking voor het déchargeproces binnensluipen. Diverse groepen van belanghebbenden zijn dominant geworden ten opzichte van de oorspronkelijke betrokkenen en kunnen de jaarrekening gaan gebruiken als instrument voor hun specifieke en individuele besluitvorming. Een dergelijk oneigenlijk gebruik valt te vrezen als

de informatieverstrekking zich richt op andere doeleinden dan de getrouwe verantwoording van het economisch proces over het verslaggevingsjaar, de décharge en de institutionele juridische gegevens die bij die verantwoording nodig zijn. De informatie wordt in dat geval in beginsel overloos, nodeloos en nutteloos, omdat zij niet bijdraagt aan het verkrijgen van beter inzicht in het functioneren van de onderneming.

Wat hebben Enron, Ahold en Parmalat gemeen? Al deze bedrijven waren als snelle groeiers zeer actief met allerlei overnames. Groeien door middel van overnames is een aan 'corporate finance' gerelateerde activiteit, die zich voor een belangrijk deel richt op het creëren van aandeelhouderswaarde.

'Handhaaf het oorspronkelijke doel van de jaarrekening: het afleggen van verantwoording.'

'Geen misverstanden over IFRS in MKB'

Volgens Dingeman Manschot geeft het artikel over de toepassing van IFRS bij mkb-bedrijven in 'de Accountant' februari 2004 een onjuiste weergave van de huidige situatie.

DINGEMAN MANSCHOT*

In de inleiding van het artikel staat dat naast beursgenoteerde ondernemingen ook mkb-bedrijven de komende jaren de overstap naar IFRS moeten gaan maken. Dit wekt een verkeerde indruk. Mkb-bedrijven zijn niet verplicht om IFRS toe te passen en zullen hier naar verwachting ook niet toe worden verplicht. Deze verplichting geldt - voor boekjaren beginnend op of na 1 januari 2005 - alleen voor beursgenoteerde ondernemingen.

In Nederland is reeds enige tijd geleden een wetsvoorstel ingediend dat rechtspersonen (dus ook mkb-bedrijven) de mogelijkheid geeft om onder bepaalde voorwaarden IFRS toe te passen.

Bedrijven hebben overigens de mogelijkheid omdat nu al te doen, mits dat niet leidt tot strijdigheden met de Nederlandse wet. Dit is voor een belangrijk deel afhankelijk van de aard van de problematiek binnen een bedrijf waar verslag over moet worden gedaan. Het is zeker niet zo dat iedere mkb-onderneming al IFRS kan toepassen zonder in strijd met de Nederlandse wet te handelen.

In het artikel stelt Gert-Jan Jordaan dat mkb-accountants over het algemeen erg voorzichtig zijn. Zo zal volgens Jordaan de mkb-accountant zijn cliënten afraden om een ongerealiseerde waardeinstijging, die bij IFRS als winstpost op de resultatenrekening

terecht komt, uit te keren aan de directeur-grootaandeelhouder. Deze stelling is onjuist. Accountants, ook in het midden- en kleinbedrijf, hebben zich te houden aan de wetgeving. Het uitkeren van ongerealiseerde waardeinstijgingen van materiële en financiële vaste activa en voorraden is eenvoudigweg door de Nederlandse wet verboden. Ook ondernemingen die IFRS gaan toepassen, moeten zich houden aan de wettelijke voorschriften betreffende kapitaalbescherming. Het huidige wetsvoorstel zal hieraan niets veranderen. De stelling dat mkb-accountants erg voorzichtig zouden zijn, is in dit kader dus niet relevant.

Tevens stelt Jordaan dat het geen goede zaak is dat de toepassing van IFRS binnen het midden- en kleinbedrijf niet wordt gestimuleerd. Als argument noemt hij dat IFRS reeds voor een belangrijk deel in de Nederlandse richtlijnen is opgenomen. Dit argument is niet bijzonder sterk. Hij wekt hiermee de suggestie dat het een kleine stap is naar het voldoen aan IFRS. De inspanning om te kunnen voldoen aan IFRS is echter in het algemeen niet te vergelijken met de inspanning die nodig is om

'Jordaan wekt ten onrechte de suggestie dat het een kleine stap is naar het voldoen aan IFRS.'

Dan wil het management vooral inzicht geven in de ontwikkeling van de toekomstige cashflow. Dit vindt zijn weerslag in de veranderde betekenis van de jaarrekening. Dit is de kern van het fenomeen van de instrumentalisering.

Door deze instrumentalisering kan via het toepassen van 'accounting engineering' het opstellen van de jaarrekening worden aangetast ('cooking the books'). De 'engineering'-mogelijkheden worden misbruikt voor het realiseren van specifieke deelbelangen en er komen allerlei weeffouten in het verantwoordingsproces. In mijn oratie bepleit ik daarom het oorspronkelijke doel van de jaarrekening te handhaven: het afleggen van verantwoording. Daarbij is dan ook geen plaats voor allerlei 'corporate finance'-achtige begrippen, zoals ebitda en de daaruit afgeleide kreten: ebita, ebta, ebi, eba enz. Terecht wijst het NIVRA er op dat het in de jaarrekening gaat om het

presenteren van winstbegrip zoals omschreven in boek 2 BW. In dit verband is het van belang om aan te geven over welke informatie het management wordt geacht te beschikken en waartoe deze informatie wordt aangewend. Dit leidt noodzakelijkerwijze tot de conclusie dat informatie waarover het management exclusief (met uitsluiting van anderen) beschikt en tot verschaffing waarvan de onderneming kan worden verplicht, uiteindelijk alleen voor déchargedoelinden werkelijk bruikbaar is. Vanwege de gebiedende eis van efficiency kan en mag mijns inziens de onderneming geen andere gegevens systematisch verzamelen en geordend aanbieden dan de informatie die nodig is voor het eigen functioneren.

Deze gegevens betreffen primair informatie over het economisch voortbrengingsproces dat zich binnen de organisatie voltrekt. Informatieverstrekking ten behoe-

ve van besluitvorming door derden behoort niet primair tot de competentie van de onderneming en moet dan ook niet worden verplicht. Integendeel, als een onderneming dat wel doet, dan is zij ondoelmatig en verspillend bezig. Ten principale kan de jaarrekening voor andere besluitvorming dan voor de jaarlijkse décharge per definitie nooit meer dan fragmentarische informatie bevatten. Als wij de boekhoudschandalen zoveel mogelijk willen vermijden, dan is bezinning op het gebruik, het doel en de betekenis van de financiële verslaggeving onvermijdelijk.

Noot

* Dirk Swagerman is hoogleraar Controlling aan de Rijksuniversiteit Groningen. Eind vorig jaar hield hij zijn oratie met als titel 'Op weg naar herstel van vertrouwen: Wat kan de controller daaraan bijdragen?'

te kunnen voldoen aan de Nederlandse wet- en regelgeving. Overigens is ook dat al geen eenvoudige opgave voor ondernemingen.

Voorts geeft Jordaán een voorbeeld waar-

uit zou moeten blijken dat de verwerking van goodwill onder IFRS gunstiger voor mkb-bedrijven kan uitpakken dan onder de oude Nederlandse richtlijnen. Het is onduidelijk welke 'oude' richtlijnen hij bedoelt.

Op basis van het huidige hoofdstuk 500 *Fusies en overnames* van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving en de huidige IAS 22 *Business Combinations*, is het voor mij niet duidelijk welk verschil het betreft. Indien rekening wordt gehouden met de voorstellen van de IASB in Exposure Draft 3 *Business Combinations*, is het nog moeilijker de opmerking van Jordaán te begrijpen.

In het kader bij het artikel wordt gesteld dat de IASB heeft besloten geen vrijstellingen voor mkb-bedrijven te verstrekken betreffende waarderingsvraagstukken. Het door de IASB vastgestelde uitgangspunt tijdens haar vergadering in september 2003 is vooralsnog echter dat er een weerlegbare veronderstelling wordt ingenomen dat er geen aanpassing van waarderingsvoorschriften zal plaatsvinden. De IASB sluit vrijstellingen van waarderingsvoorschriften dus niet geheel uit.

Noot

* Dingeman Manschot is hoofd Bureau Vaktechniek Accountants Berk en lid van de Commissie Jaarverslaggeving van het NIVRA.

Reactie Gert-Jan Jordaán*

Collega Manschot stelt dat mkb-bedrijven niet verplicht zijn IFRS toe te passen.

Hiermee onderkent hij onvoldoende de werking van IFRS op de huidige Nederlandse verslaggevingsregels. De Nederlandse richtlijnen volgen steeds meer de IFRS-regels, een proces dat jaren geleden al is ingezet. Geen directe invoering dus van IFRS, maar een zeer sterke indirecte invoering via de richtlijnen. Voor het einde van 2004 verwacht de IASB een ontwerprichtlijn gereed te hebben inzake SME-GAAP, die in hoofdzaak is gebaseerd op de veronderstellingen die ten grondslag liggen aan de basis-IFRS (IASB meeting oktober 2003). Invoering in Nederland is te verwachten. Manschot lijkt voor Nederland een bijzondere, afwijkende positie in gedachten te hebben. Wij zullen zien.

Ten aanzien van de verwerking van goodwill en de ongerealiseerde resultaten heb ik geredeneerd vanuit de praktijk. Goodwill wordt vaak nog praktisch verwerkt als het verschil tussen betaalde prijs en zichtbaar eigen vermogen. Verder moeten ongerealiseerde resultaten op bijvoorbeeld effecten volgens IAS 39 via de winst- en verliesrekening lopen. De gedachte van de aandeelhouder dat deze winst voor hem is, is een aandachtspunt voor de accountant, en dus zeer relevant. Hoe (bijvoorbeeld door kapitaalomzetting), is mijns inziens minder relevant. Het 'kwaad' is dan mogelijk al geschied.

Noot

* Werkzaam bij AREP-Accountants en docent bij Universiteit NIVRA-Nyenrode.

Vermelding materialiteit werkt averechts

Anders dan Dennis van Donkelaar ('de Accountant', februari 2004, pagina 51) vindt Dennis Doornbos vermelding van de materialiteit onwenselijk. En hij vraagt zich af of de wettelijke controleplicht voor beursgenoteerde bedrijven niet kan vervallen.

DENNIS DOORNBOS*

Met grote interesse las ik het artikel van Dennis Donkelaar, waarin hij het vermelden van de materialiteit in onze accountants-verklaring propageert. Goed om te zien dat een vierdejaars student zijn mening verkondigt, daar kan menig RA nog een voorbeeld aan nemen. Naar mijn persoonlijke inzicht is zijn stelling echter inhoudelijk wat kort door de bocht. De grootste fout die velen maken is het feit dat er diverse gebruikers zijn van de jaarrekening. Het 'berekenen' van een materieel belang is überhaupt een lastig verhaal. Neem de jaarrekening van een grote multinational. De materialiteit die daarbij zal worden gehanteerd zal miljoenen bedragen. Echter, als het gaat om bestuurdersbeloningen ligt

dat toch wat anders.

Bestuurdersbeloningen staan volop in de aandacht en dat betekent dat de accountant moet vaststellen dat de gepresenteerde cijfers juist zijn weergegeven. Een materialiteit van enkele miljoenen volstaat dan niet, behalve een enkele kruidenier. Ook mis ik het onderscheid tussen kwantitatieve en kwalitatieve materialiteit. Het vermelden van een bedrag in onze verklaring schept naar mijn inzicht eerder onduidelijkheid dan verheldering, tenzij we alle mogelijke overwegingen in onze verklaring zouden vastleggen. Omdat sommige verklaringen nu al niet te begrijpen zijn, lijkt mij dat onwenselijk.

Over het begrip materieel belang is naar

mijn mening een uitgebreid onderzoek nodig onder de vele gebruikers van de jaarrekening. Dit zou zich moeten richten op deelsectoren. Zo zou zo'n onderzoek bij beursgenoteerde bedrijven zich moeten richten op beleggers, kredietverstrekkers, vakbonden en fiscus (vergeef mij als ik een belangrijke groep vergeet). En als het om een zorginstelling gaat, moet onderzoek plaatsvinden onder overheidsinstanties (College Tarieven Gezondheidszorg, College bouw ziekenhuisvoorzieningen, gemeente, ministerie), ondernemingsraad, verzekeraars, banken. Zo'n onderzoek kan wellicht wat meer duidelijkheid brengen over de verwachtingen van het maatschappelijk verkeer ten aanzien van ons werk en het begrip materialiteit. Want, dames en heren accountants, het maatschappelijk verkeer is nog altijd onze primaire opdrachtgever, of zijn we dat soms vergeten?

Om het makkelijker te maken zouden we voor beursgenoteerde bedrijven de verplichte accountantscontrole ook kunnen weglaten. Laat de markt zijn werk maar doen ... Het belang van goed toezicht heeft zich de

'Houd toezicht op prijsstelling voor controle'

Controlerend accountants in overheidsdienst zijn geen oplossing voor het waarborgen van onafhankelijkheid. Wel zou de toezichthouder zich moeten buigen over de inhoud en prijs van de controle, vindt Evert Thomas.

EVERT THOMAS*

Om de onafhankelijkheid te waarborgen en het vertrouwen van het maatschappelijk verkeer in het algemeen en die van de aandeelhouder in het bijzonder terug te winnen, zijn al talrijke maatregelen genomen. Een duidelijke scheiding van controle- en advieswerkzaamheden is daarbij wellicht de belangrijkste. Deze maatregelen gaan voor sommigen echter nog niet ver genoeg. Zij pleiten voor een radicale ommezwaai: het overhevelen van het accountantsberoep van de private naar de publieke sector. Dit wil zeggen dat de accountant in dienst zou moeten treden van de overheid. Het beeld bestaat kenne-

lijk dat op deze wijze de onafhankelijkheid voldoende zal worden gewaarborgd. Wie wat verder kijkt zal echter moeten concluderen dat deze veronderstelde onafhankelijkheid slechts schijn is. Ten eerste is een groot aantal overheidsinstanties controleplichtig in het kader van boek 2 titel 9 van het burgerlijk wetboek, of op basis van andere regelgeving. Dit zou dus betekenen dat de overheid zichzelf moet gaan controleren.

Verder is een van de belangrijkste argumenten voor het onderbrengen van accountants bij de overheid het creëren van volledige financiële onafhankelijkheid. Hierbij wordt echter vergeten dat de overheid belasting heft over de fiscale winsten van ondernemingen, waarvan zij dan zelf de volledigheid en juistheid zal moeten vaststellen. Het is duidelijk waar de financiële belangen van de overheid liggen en wat de tendens bij de controle zal zijn. Ten derde moet worden opgemerkt dat het maken van de accountantcontrole tot een overheidstaak niet past in de huidige ontwikkeling en visie van een terugtrekkende overheid.

Betekent dit dat de nu genomen maatregelen de onafhankelijkheid al volledig waarborgen? De vraag stellen is hem

'Het is duidelijk waar de financiële belangen van de overheid liggen en wat de tendens bij de controle zou zijn.'

afgelopen twee jaar met alle schandalen wel bewezen: kleine kans dat beursgenoteerde bedrijven geen verklaring wensen bij de jaarrekening. De onzekerheid op de kapitaalmarkt zou dan immers alleen maar groter worden. Mocht een onderneming er vrijwillig voor kiezen om een verklaring bij de jaarrekening te leveren terwijl branche-genoten dat niet doen, dan zou dat zich moeten vertalen in de vermogenskosten van zulke ondernemingen, en dus in de koers. Gebeurt dat niet, dan zegt dat iets over het belang van de verklaring. Het grote voordeel van het wegnemen van de publiekrechtelijke functie van de accountant bij beursgenoteerde bedrijven is dat de accountant ook minder bang hoeft te zijn voor mogelijke claims. Hij kan zich dan volledig richten op cliënt en zonder schroom zaken rapporteren zonder daarbij de mogelijke consequenties te moeten overzien.

Voor de grote groep bedrijven en instellingen daaronder ligt het wat anders. Dit omdat daar meer gebruikers zijn die niet de mensen en middelen hebben om al die bedrijven en instellingen te controleren. Daarbij valt te denken aan gebruikers als lokale overheden, fiscus, banken en dergelijke. Hier is de marktwerking niet van toepassing. Klein detail is dat deze groep bedrijven wel de spil is van de Nederlandse economie. Alle ophef over beursgenoteerde bedrijven in dit kikkerlandje lijkt daarom soms wel wat uit zijn verband gerukt. Ook dit artikel is op persoonlijke titel geschreven, ditmaal door een laatstejaars student accountancy.

Noot

* Dennis Doornbos is werkzaam bij BDO Accountants & Adviseurs. Hij schrijft op persoonlijke titel.

'De kans dat beursgenoteerde bedrijven geen verklaring wensen bij de jaarrekening is klein.'

beantwoorden. Er zijn nog steeds zaken die de onafhankelijkheid van de accountant ondermijnen. Met name de huidige prijsstelling bij het aanvaarden van controleopdrachten moet ons zorgen baren. Te vaak worden opdrachten aanvaard tegen prijzen die onder de kostprijs liggen. Het risico bestaat dat hierdoor de deugdelijke grondslag bij de oordeelsvorming in gevaar komt. In de 'Nieuwe Nederlandse onafhankelijkheidsvoorschriften voor de accountants' wordt dit risico onderkend. Waarbij een goede aanzet wordt gedaan ter voorkoming daarvan:

'De accountant moet kunnen aantonen dat de vergoeding voor de wettelijke controle toereikend is om de vereiste deskundigheid in te zetten en te voldoen aan de vaktechnische richtlijnen en kwaliteitswaarborgen.' Naar mijn mening raakt dit voorschrift de essentie. De vraag rijst echter wanneer in voldoende mate aan de genoemde vereisten wordt voldaan. En op welke wijze dit

zal worden afgedwongen. Wil het genoemde voorschrift op effectieve wijze een bijdrage kunnen leveren aan het onafhankelijkheidsvraagstuk, dan is van wezenlijk belang dat op deze vragen antwoord wordt gegeven. Het ministerie van Financiën heeft een wetsvoorstel gedaan inzake toezicht op accountantsorganisaties. Voor het afdwingen van het voorschrift zou het goed zijn als de toetsing hiervan bij het toezichthoudende orgaan zou worden ondergebracht. Voor het bepalen of in voldoende mate aan het voorschrift is voldaan zouden de 'Richtlijnen voor de Accountantscontrole' het uitgangspunt moeten zijn. Daarbij moet worden getoetst of voldoende werkzaamheden zijn verricht en moet de relatie worden gelegd met de hiervoor ontvangen vergoeding.

Noot

* Evert Thomas is gevorderd assistent-accountant bij Ernst & Young Accountants.

Reacties en bijdragen

De rubriek *Opinie* is een podium voor discussie. Wilt u reageren op een artikel in 'de Accountant' of zelf een kwestie aan de orde stellen die van belang is voor het beroep? E-mail naar: deaccountant@NIVRA.nl. Maximumlengte achthonderd woorden.

Uitslag webstelling

Een openbaar accountant in functie behoort geen directie- of bestuursfuncties te vervullen bij een commerciële of financiële instelling.

	RA	Student	Overig	Totaal
Eens	22	21	20	63
Oneens	5	8	2	15

Advocatenkantoor NautaDutilh kondigde onlangs zo'n maatregel af voor de eigen advocaten. Zij moeten hun huidige bestuurs- en commissarisfuncties opgeven. NIVRA-voorzitter Frans van der Wel bepleit zo'n maatregel voor cliënten van het eigen kantoor. Is ook voor accountants zo'n algemeen verbod wenselijk?

Circa tachtig procent van de stemmers vindt van wel. Onder de 'overigen' is de bijval het sterkst. Studenten zijn het minst uitgesproken, maar ook in grote meerderheid voor.

De motivering voor een algemeen verbod is eensluidend: de vrees voor conflicterende belangen. "De kans dat een accountant in een dergelijke functie met een van zijn eigen klanten in aanraking komt is groot", merkt iemand op. Maar ook zonder directe belangenverstrengeling kan het imago erdoor worden aangetast, vinden sommigen. Elke schijn moet volgens hen worden vermeden.

De tegenstemmers zijn iets uitgebreider in hun motiveringen. Als het geen controleklanten betreft, is er volgens hen geen onafhankelijkheidsprobleem, en "zou een openbaar accountant zo'n functie moeten kunnen vervullen". Sommigen wijzen daarnaast op de voordelen van zulke activiteiten door accountants, ook maatschappelijk.

"De kennis en instelling van accountants kan juist verhelderend zijn in externe functies", schrijft iemand. "Enige vraag is dus of een openbare accountant hiermee zijn 'integriteit' en 'onafhankelijkheid' op het spel zet. Ik denk van niet, zolang transparantie voorop staat."

Een ander noemt de stelling 'te hard' en vertrouwt op de eigen verantwoordelijkheid. "Hoewel de accountant zorgvuldig moet zijn met de wijze waarop hij directie- en bestuursfuncties combineert met het zijn van openbaar accountant (met name wanneer het PIE's betreft), kan het niet zo zijn dat de accountant in een te nauw keurslijf moet worden gedrongen omdat het maatschappelijk verkeer niet begrijpt dat de meeste accountants intelligente, weldenkende mensen zijn die hun handelen op verantwoorde wijze kunnen bepalen." De meerderheid van de stemmers denkt daar, met Nauta, dus anders over.

